

שאלות ותשובות לסיכום ולחזרה

פרק שני; דף מא

עח. א. האם רשאי האיש לקדש לו אשה על ידי שליח, וכן האשה?
 ב. האם מותר לאדם לקדש את בתו כשהיא קטנה לכתחילה?

א. האיש מקדש בו ובשלוחו. האשה מתקדשת בה ובשלוחה. אבל מצוה בהם עצמם יותר מבשליח. א. אין הפרש אם עושה שליח לקדש אשה מסוימת או לקדש אשה סתם [אבל כתבו התוס' (בגטין סד.) שאסור לשלוח שליח שיקדש אשה סתם — שלא יבוא לידי תקלה, שמא לא יודע את מי קידש]. וכן באשה — שולחת שליח להתקדש לאיש מסוים או לכל איש שירצה. (ריטב"א; אה"ע לה).

ב. יכול האב להיות שליח להולכת קדושין לבתו נערה, וכשיתן לה תהא מקודשת. (עפ"י תשובת הרא"ש, מובא בהג"א).

ג. גם אב המקבל קדושין לבתו, מצוה בעצמו יותר מבשלוחו. (מהרי"ט, מובא בב"ש לה סק"ב. ולכאורה נראה שאין מדבר בבוגרת, שבה האב אינו אלא כשליח בעלמא. ורק בנערה וקטנה מוטלת עליו המצוה ליתנה לאיש, כמו שאמרו להלן נא: 'לא שביק איניש מצוה דרמיא עליה ועביד מצוה דלא רמיא עליה'. ואולם גם בבוגרת מצינו שיש מצוה מסוימת על האב — ע' כתובות נב).

ד. שליח לקבלת הקדושין צריך להתמנות על ידי עדים דוקא, ואפילו האשה והשליח מודים שהוא שליח — אינה מקודשת.

אבל שליח הולכה — לדעת הרמב"ם (אישות ג, טו) והרשב"א ור"י הזקן ועוד, אין צריך עדים, אלא כל שהאיש והשליח מודים — מקודשת. (וכן כתב הרא"ש להלן מה להוכיח מהגמרא. ונראה — וכן משמע ברא"ש — שדוקא עדי קיום אין צריך, אבל עדי ראיה צריך, ואם קיבלה קדושין מאחר, אין הראשון יכול לאסרה על השני עד שיביא עדים על מינוי השליחות. חדושי הרבי ר"ש מניקלשבורג). והראב"ד והר"ן (פ"ג) חולקים ומצריכים עדים בשעת המינוי [ושונה מגט, שגיטו מוכיח עליו]. וכן נראה דעת הריטב"א.

ויש מפקקים שאפילו מינוי שליח לקבלה אין צריך עדים (טור לה, ג בשם הרא"ש, ומובא ברמ"א שם).

ה. יש אומרים שאין לאשה לעשות שליח לקבל קידושיה מיד שליח בעלה. ואם עשתה כן — חוששין לקדושין. (ע' אה"ע קמא, א; לו, יב; שער המלך גירושין ו, ט).

ו. יש אומרים שבקידושין אין השליח עושה שליח אחר, משום 'מילי לא מימסרן לשליח'. והוא הדין בשליחות לקבלת הגט. (עתורי"ד; מרדכי בשם הקדוש ר"י מרדוש). ויש אומרים שעושה, ובלבד שמסר הבעל לשליח כסף או שטר, אבל בלאו הכי הרי זה 'מילי'. (מרדכי פרק התקבל). ויש מי שכתב, דוקא אם מסר הבעל שטר קדושין, שאי אפשר בשטר אחר,

אבל בכסף שאין קפידא אם יחליף — אין השליה יכול לעשות שליח אחר (שלטי הגבורים, מובא בבית שמואל לה סקט"ו).

עוד בדין שליח עושה שליח — יתבאר א"ה בגטין כט סג).

אם האיש לא ראה אותה ומקדשה על ידי שליח, יש בדבר משום איסור (כשיכול לקדש בעצמו. רש"י; טור אה"ע לה, א), כדברי רב יהודה אמר רב: אסור לאדם שיקדש את האשה עד שיראנה, שמא יראה בה דבר מגונה ותתגנה עליו, והתורה אמרה ואהבת לרעך כמוך.

א. נראה שאין מחלוקת בדברי רב יהודה, אלא שלפי הלשון הראשונה באים לישוב לשון 'בו ובשלוחו' אף בשמפיקה, שבוה אין איסור.

ב. יש אומרים שאדם צנוע רשאי לקדש ללא שיראנה (ע' הגהות ריעב"ץ שבת נג: עיון יעקב ב"ב טז). ואין הדבר מוסכם (ע' מהרש"א ב"ב שם; תורת משה לחת"ס — לך עה"פ 'הנה נא ידעת...').

ג. כתבו פוסקים: עתה מפני קושי העתים, שאין אדם יודע מה ילד יום, נהגו לקדש את הילדים כשהם קטנים, ואעפ"י שקיים חשש שמא יראה בה דבר מגונה אחר כך. (ע' שו"ת מהרי"ק קסו, עפ"י התוס'; וכן צידד הדרישה באה"ע לה, א, והובא בבית-שמואל, ע"ש).

ב. אף על פי שזיכתה תורה לאב לקדש את בתו קטנה או נערה, אמר רב יהודה אמר רב / רבי אלעזר: אסור לאדם שיקדש את בתו כשהיא קטנה עד שתגדל ותאמר בפלוני אני רוצה.

א. אף על פי שהנישואין לא יתקיימו אלא כשתגדל, אסור לקדשה בקטנותה. ומסתבר ששידוכין מותר. (ריטב"א).

ב. כתבו התוס': ועכשיו שאנו נוהגים לקדש בנותינו אפילו קטנות [וגם היו משיאין אותן קטנות. אג"מ אה"ע ח"ד סה, יב. וע"ש שכן נהגו עד לא מכבר סמוך לדורותינו], היינו משום שבכל יום ויום הגלות מתגברת, ואם יש סיפק ביד אדם עתה ליתן לבתו נדוניה, שמא לאחר זמן לא יהא סיפק בידו ותשב בתו עגונה לעולם.

עט. א. גוי שתרם — האם תרומתו תרומה? והאם הוא יכול להיות שליח לתרום?

ב. האם יכול אדם לתרום פירות חברו שלא מדעתו?

ג. האומר לשלוחו צא ותרום, כמה הוא תרום? מה הדין לכתחילה ובדיעבד?

א. שנינו: הנכרי והכותי שתרמו — תרומתן תרומה, ואם נתערבה בחולין — מדמעת. וחייבים עליה חומש. רבי שמעון פוטר.

א. סברת תנא קמא — פרש"י, שאין קנין לנכרי בארץ ישראל להפקיע מחיוב תרומות ומעשרות, ומירוח הנכרי אינו פוטר מן התרומה. ור"י ועוד ראשונים פרשו: אפילו יש קנין לנכרי להפקיע, אפשר באופן שהביאה התבואה שליש כשהיא ביד ישראל. וגם אם ננקוט מירוח עכו"ם פוטר — אפשר שישאל מירח [ולקחם הנכרי קודם מירוח, שאל"כ פטור משום 'לקוח'. ואולם יש סוברים שבאופן שהפירות שייכים לנכרי, גם אם מרחם ישראל הרי זה 'מירוח נכרי' (ע' בכורות טז). מאידך יש אומרים שפטור 'לקוח' אינו אלא לאחר מירוח], או שהקדים להפריש תרומה בשבלים קודם מירוח (רמב"ן ועוד).

וטעמו של רבי שמעון — לפרש"י, שמירוח העכו"ם פוטר [ונחלקו הראשונים בדעתו, האם לפרש"י רבי שמעון סבר יש קנין לגוי להפקיע אם לאו. עתוס' רשב"א וריטב"א. וערש"א; שעה"מ

- תרומות ד, טו]. ואילו התוס' ועוד ראשונים כתבו (עפ"י זבחים מה) שנתמעט מן הכתוב בפרשה בני ישראל.
- ב. הרמב"ם (תרומות ד, טו) פסק שמדין תורה עכו"ם שהפריש אין תרומתו ותרומתו ומדבריהם גזרו שתהא תרומתו תרומה.
- ויש סוברים שכן היא דעת רבי שמעון, שלא פטר אלא מדאורייתא אבל מדרבנן תרומתו מדמעת. (עתוס' מנחות סו סע"א. וע"ע שער המלך שם).
- ג. כתב הר"ד בתוספותיו: נראה שישאל שמכר פירותיו לגוי, אין הגוי רשאי לתרום מהם, שלא אמרו תרומתו תרומה אלא במה שגדל בשדהו. (נראה שטעם הדבר משום 'כן תרימו גם אתם' — מה אתם בני ברית וכו', ואין זה מיעוט בדין שליחות בלבד, אלא נאמר בזה שחיוב שחל על פירות ישראל, אין מרים אלא ישראל. וכן יש להוכיח משיטת הראשונים שמועילה ניהותא דבעלים להפריש אחר תרומה, ללא דין שליחות וזכיה, ואעפ"כ משמע שנכרי אינו יכול להפריש, שאל"כ, לעולם כששולח נכרי, דל דין שליחות מהכא הלא יש כאן ניהותא — וכמש"כ בספר מנחת שלמה (ח"ג קלג).
- אמר רבי ינאי: אין הנכרי נעשה שליח לתרום לישראל. (גם אתם — מה אתם בני ברית אף שלוחכם בני ברית, ואף על פי שהוא שייך בתורת תרומה. ולרבי שמעון אין צריך קרא, שהרי הנכרי אינו בתורת הפרשת תרומה הלכך אינו נעשה שליח על הדבר).
- א. מאותו הטעם ('מה אתם בני ברית...') אין ישראל יכול להיות שליח לנכרי (עפ"י ב"מ ע"א:). וע' בחדושי מהר"ץ חיות ב"ק נו, שנסתפק לומר שאם המשלה והשליח שניהם נכרים — יש שליח לדבר עבירה. ומשמע שפשוט לו שיש להם דין שליחות. וע"ע.
- ב. יש מי שכתב שלא נתמעט נכרי [וקטן] משליחות אלא לומר שאין מעשיהם קיימים, אבל פעולות מציאותיות שאי אפשר להם להתבטל, [כגון טביחה ומכירה, מעילה, הקפת ראש וכד'] — יש שם דין שליחות לחייב את המשלה. (עפ"י נתיבות המשפט קפב, א. ויש להקשות על כך מדברי הטור חו"מ (קכא. עפ"י ספר התרומות ג) ובית יוסף (שם בשם הרמב"ן) שמשמע שגם בדברים מציאותיים כגון חזרת חוב, אין דין 'שליחות' לנכרי ולקטן. וע' גם בלשון הרמב"ם רפ"ב מהלכות שליחות).
- ג. עבד כנעני נעשה שליח לדברים שהוא שייך בהם, שהרי הוא 'בן ברית', אבל אינו נעשה שליח לדברים שאינם שייך, כגון לקבל גט אשה מיד בעלה. (עפ"י גטין כג. ויש אומרים שלהיות שליח להולכת הגט יכול. ע' בראשונים שם; אה"ע קמא; בית שמואל לה סק"ד).
- ב. אין אדם תורם פירות שאינם שלו, ואפילו הוא אריס או שותף או אפוטרופוס (אתם). אבל השליח תורם פירות משלחו (כן תרימו גם אתם).
- א. יש סוברים שבאופן שהפרשה היא זכות עבור הבעלים, [כגון שבלעדיה יישארו הפירות בטבולן בלא שום הפרשה אחרת], אפשר להפריש תרומה ללא ידיעת הבעלים, מדין 'זכין לאדם שלא בפניו' (ע' תרומת הדשן קפת, מובא ברמ"א י"ד שכת, ג לענין חלה).
- ויש חולקים וסוברים שאין אומרים 'זכין מאדם' ואי אפשר להפריש משל חברו על של חברו. (ע' קצות החשן רמג סק"ח; מרכבת המשנה גירושין ו, ג). ויש אומרים שגזרת הכתוב היא בתרומה שאינה מועילה ללא דעת הבעלים, הגם שבכל התורה מועיל כגון זה מדין 'זכין'. (אחרונים עפ"י או"ז פסחים רכד. וע' באריכות בספר מנחת שלמה (ח"ג קלג) שביירר להלכה שמועילה הפרשת תרומות ומעשרות באופן שהיא זכות לבעלים. וע"ע באר יצחק א).

ובאופן שהבעלים גילו בדעתם שנוח להם בהפרשה שפיריש אחר, אבל לא עשו שליח [וגם באופן שאין זו זכות גמורה] — לדעת הרמב"ן (בגטין סו.) מועילה הפרשת אחר (וכן כתבו אחרונים בדעת הרמב"ם והרא"ש. וכן נקט להלכה במנחת שלמה שם), והר"ן חולק.

ב. הראשונים דנו האם מניעת האפוטרופוס של יתומים מלהרים תרומה, דין תורה הוא או תקנת חכמים וקרא אסמכתא בעלמא.

ובכל אופן אין הדין הזה אמור כאשר צריך להאכיל היתומים מן הפירות הללו, שהאפוטרופוס מרים בשבילם — אם מדין תורה או משום תקנת היתומים ומדין הפקר בית דין הפקר (כמבואר בגטין נב.).

דין התורם משלו על של חברו שלא מדעתו — בנדרים לו:

ג. האומר לשלוחו: צא ותרום — תורם כדעת בעל הבית, בעין יפה או ברעה. ואם אינו יודע דעתו — תורם בבינונית, אחד מחמשים.

פיחת עשרה או הוסיף עשרה — תרומתו תרומה, שאומר לו: כך אמדתיך. אבל יותר מכן אין תרומתו תרומה. לתקן שלחו ולא לעוות.

שליח שתרם מן היפות ללא שאמר לו בעל הבית — אין תרומתו תרומה, שאין רגילות לתרום מן היפות והיה לו לבקש רשותו. (עפ"י ב"מ כב ותוס').

פ. גירושין, תרומה וקדשים — איזו קולא יש בכל אחד או בשנים מהדינים הללו, שלכך אי אפשר ללמוד מהם קולות למקום אחר?

הגירושין הנם חול, וכן התרומה ישנה חול לגבי קדשים — הלכך אין ללמוד קולא מגירושין ומתרומה לקדשים.

תרומה וקדשים ישנן במחשבה (ונחשב לכם תרומתכם; כל נדיב לב עלות), משא"כ גירושין — הלכך אין ללמוד קולא מתרומה וקדשים לשאר דברים שאינן חלים במחשבה.

א. רש"י (כאן ובביצה יג: ובמנחות נה.) מפרש תרומה ישנה במחשבה — נותן עיניו בצד זה ואוכל בצד זה. וכן נקטו התוס' (במנחות שם ובבכורות נט.). ויש מפרשים שאם נטל ולא קרא לה שם — תרומתו תרומה. (ערשב"א. וע' גם בתוס' חולין ו: וכן כתב השער-המלך (תרומות ד, טז) בדעת הרמב"ם. ויש חולקים — ע' באריכות בספר דבר אברהם ח"א טז, ה-יב; שבט הלוי ח"ב קפה).

ב. יש מן האחרונים שכתבו לחדש, (וכן דייקו מלשון הרמב"ם — מעשה הקרבנות יד, יב. ואולם אין כן משמעות דברי רש"י) שזה שהקדש ישנו במחשבה, לא לענין חלות ההקדש בחפץ אלא רק לענין חיוב המוטל על האדם לקיים מחשבתו (עפ"י עונג יום טוב; זכר יצחק נא, ג.). ויש חולקים (אחיעזר ח"ב מט, ה. והנצי"ב בשו"ת משיב דבר ח"ב פ) כתב שאעפ"י שחלה קדושה במחשבה, מ"מ אין להקריבו ללא הקדשה בפה.

ג. יש אומרים שכאשר גמר בלבו להוציא בשפתיו את ההקדש או הפרשת תרומה, אין מועילה המחשבה. רק כאשר רצה שיתקדש ע"י מחשבתו, אז היא מועילה (עפ"י טורי אבן חגיגה י. ועוד). ואין הדבר מוסכם (ע' דבר אברהם ח"א מילואים לסי' טז; חדושי הגר"ר בנגיס לט נא).

ד. יש מי שכתב שהקדש שאדם מביא לחובתו אינו חל במחשבה, ורק בנדרים ונדבות אמרו (קהלות יעקב נדרים ב, עפ"י שיטמ"ק שם. וכן צידד לדייק מלשון הרמב"ם מעה"ק יד, יב).

קדשים — רוב מעשיהם על ידי שליח, הלכך אין ללמוד דין שליחות מהם לשאר מקומות.
[מגירושין וקדשים אפשר ללמוד קולא לתרומה, מפני שאין קולא משותפת לשניהם שאינה בתרומה].

דפים מא — מב

פא. א. מהו מקור דין שליחות בתורה?

ב. מנין שאין קטן עושה שליח?

ג. מהו המקור לדין 'זכין לאדם שלא בפניו'?

א. הסיקו בגמרא ללמוד דין שלוחו של אדם כמותו מגירושין (ושלחה מביתו — מלמד שהאיש עושה שליח, והאשה, וכן השליח עושה שליח. ערש"י ותוס') ומקדשים (ושחטו אתו כל קהל עדת ישראל — והלא אין שוחט אלא אחד. ולרבי יונתן שלמד מכאן הלכה אחרת, יש ללמוד מיתור הכתוב ויקחו להם איש שה לבית אבות שה לבית — אחד לוקח לכל המשפחה).

[מבואר בגמרא (לרבי שמעון) שבתרומה יש ריבוי מיוחד לשליח (גם אתם), דהוה אמינא למעטו מאתם כשם שנתמעטו אריסין שותפין ואפטרופסין וכל מי שאינו שלן].

רש"י בפירוש התורה (ציון בגליון הש"ס) כתב על הפסוק ורגמו אתו כל העדה — מכאן ששלוחו של אדם כמותו. וזהו מקור שלא הוזכר בגמרא. ואולם מצינו לשון 'מכאן ש...' שאינו מקור הדין אלא סמך מועט, כמו שכתב רש"י בפסחים (מח.). וכן יש לפרש כוונת רש"י. 'מגדים חדשים' שבת יב: ע"ש דוגמאות נוספות. וע"ע כו"ב בתוס' להלן עה. ד"ה ושניהם ובתורא"ש עה סע"א.

א. מינוי שליחות אינו צריך קנין ולא כתב הרשאה. (ריטב"א ועוד; חו"מ קפב, א). אך יש אומרים שבשליח לקבלה שאין שם מסירת דבר ממשי אלא 'מילי', אין השליח עושה שליח אלא אם מונה הראשון בקנין. (ר"י ברצלוני). ויש חולקים (ריטב"א).

ב. ישנן מצוות מסוימות שנתמעט בהן השליח; סמיכת קרבן (וסמך ידו. מנחות צג), מצות בית דין ביבום וחליצה (וקראו לו. יבמות קא); ובמדידת עגלה ערופה (ומדדו. סוטה מד). וכן נחלקו החכמים (בנדרים עב); אודות הפרת נדרים על ידי שליח.

וכן כל מצוות שהן פעולות מעשיות ללא חלות משפטית, כגון הנחת תפלין ונטילת לולב, הרי הן 'מצוות שבגופו' ואין שייכת בהם תורת 'שליחות'. (עתורי"ד; קצוה"ה קפב, א).

ג. יש מי שכתב לחדש שאין השליח יכול לעשות מצוה עבור משלחו על ידי דחיית לא-תעשה. (ע' בספר המקנה על תד"ה נפקא). ויש חולקים. (ע' דבר אברהם ח"ב א, ז).

ב. הואיל ומקור דין שליחות נלמד מגירושין ומקדשים, ואותן פרשיות מדברות ב'איש' דוקא ולא בקטן, שאינו בר גירושין ובר הקדשה — הלכך אין יכול לעשות שליח. (עפ"י רש"י כאן ובב"מ סוף דף עא. וע' נודע ביהודה תנינא אה"ע נד, שהעיר לפרש"י בב"מ, שקטן שהגיע לעונת נדרים בדין היה שיוכל לעשות שליח).

ג. בתחילה רצו ללמוד דין זכיה לאדם שלא בפניו מהכתוב בחלוקת הארץ נשיא אחד... אבל דחו זאת, שהרי יש בחלוקה צד חובה. ולמדו מכאן הלכה אחרת כדלהלן. ולפי זה כתבו כמה ראשונים שדין זכיה אין לו מקור מיוחד אלא מטעם שליחות הוא מועיל [רק אין צריך מינוי מפורש, כי אנן סהדי

דניחא ליה בשליחות זו]. ויש אומרים שאף לפי המסקנא דין זכיה נלמד מן הכתוב הזה, אלא שלמדים ממנו דין נוסף. (ע' פני יהושע; נקודות הכסף י"ד שה).

דף מב

פב. א. מנין שבית דין מעמידים אפוטרופוס ליתומים שבאו לחלוק בנכסי אביהם, ואפילו אם עלול הדבר להיות להם לחובה?

ב. אפוטרופוס שמונה על ידי בית דין לברר ולחלוק עבור היתומים, האם יכולים היתומים למחות בחלוקה זו לאחר שהגדילו?

א. ממה שנאמר ונשיא אחד נשיא אחד ממטה תקחו לנחל את הארץ שמענו, יתומים שבאו לחלוק בנכסי אביהם — בית דין מעמידים להם אפוטרופוס, ואף על פי שיש בדבר צד חובה, כשם שבחלוקת הארץ יש מי שנוח לו בהר ויש בבקעה. (רב הונא א"ר גידל אמר רב).

א. רבנו תם אמר שאין להעמיד אפוטרופוס שלא מדעת היתומים אלא רק כשבאו היתומים לחלוק. ועכ"פ לא באופן שאחד מהם מוחה בפירוש.

ב. עוד אמר רבנו תם (והודה לו ר"י לבסוף. וכן נקטו כמה ראשונים): אין לחלוק ליתומים כי אם בגורל. ודוקא בדבר שאין בו צורך לשניהם — שאין עושים 'גוד או אגוד' בחלוקת נכסי יתומים [מלבד במקום הפסד. ע' בראשונים יבמות סו]. ויש חולקים וסוברים שאפילו בדברים שאין בהם דין חלוקה, רשאי האפוטרופוס לחלוק. (ע' בראשונים).

ג. יש סוברים שאין ב"ד ממנים אפוטרופוס לחלוק אלא כשיש יתומים גדולים וקטנים, אבל קטנים לבדם, אין חולקים עד שיגדלו. (עריטב"א; בהגר"א).

ד. אין חולקים אלא בנוכחות בית דין — כדי שיזדקק ב"ד להפוך בזכות היתומים. (ריטב"א).
ה. כתב הריטב"א: מסתבר שאם הגדילו שעה אחת ולא מחו — שוב אינם יכולים למחות, מלבד אם מוחים מחמת טעות.

ב. רב נחמן אמר בשם שמואל: יתומים שהגדילו יכולים למחות בחלוקת האפוטרופוסים שמינו להם בית דין בקטנותם. ורב נחמן עצמו אמר: אינם יכולים למחות, שאם כן מה כח בית דין יפה. ובארו בגמרא, דוקא כשלא טעו בחלוקה, ורוצים היתומים למחות מטעמים שונים, כגון שעדיף להם רוח פלונית, אבל טעו — יכולים למחות, כדין שום הדיינים שטעו, שפסק רב נחמן כחכמים שמכרן בטל, דלא כרשב"ג.

א. לגרסת רש"י, רבא חולק ונקט כרשב"ג שדיינים שטעו בשומתן כדי שתות — מכרן קיים. אבל רוב הראשונים חולקים, וכדלהלן.

ב. טעות שאמרו יכולים למחות — התוס' (בד"ה הא) צדדו, דוקא בשתות, אבל לא בפחות מכן. ואולם לדברי האומרים שליה הדיינים שטעה אפילו בפחות משתות חוזר (כדלקמן), הוא הדין באפוטרופוס. (עפ"י רמב"ן, וכ"ה בריטב"א).

ג. הלכה כרב נחמן שאין היתומים יכולים למחות אם לא בטעו. (רי"ף ועוד).

פג. מה דין אונאה באופנים דלהלן?

א. בדיינים ששמו נכסים לצורך גביית חוב.